

УДК 343.35

Петриченко М.О.,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Тіньова економіка — це економічна діяльність, суб'єкти якої уникають офіційного обліку та сплати податків. За характером діяльності та джерелами доходів зазвичай розрізняють три види тіньової економіки:

1) неформальна економіка — узаконена (дозволена) економічна діяльність, суб'єкти якої уникають офіційного обліку та мотивують свої дії ситуативною необхідністю фізичного виживання. Це найбільший сегмент тіньової економіки, представлений різноманітними видами дрібного виробництва товарів і послуг (наприклад, музичні чи фотографічні послуги на весільних урочистостях, попутне підвезення пасажирів чи вантажів, репетиторство, виконання ремонтних і будівельних робіт за домовленістю із приватними особами). До цієї діяльності сьогодні додається і та, яка зумовлена новітніми інформаційно-технологічними досягненнями і ще не підпадає під дію чинного законодавства, яку надто складно оцінити для оподаткування через її віртуальний характер (наприклад, так званий домашній офіс);

2) прихована економіка — легальна економічна діяльність, суб'єктами якої, як правило, є підприємці, котрі заради отримання надприбутків вдаються до різних організаційних і фінансових маніпуляцій (наприклад, штучне дроблення великого бізнесу з розрахунком на отримання податкових преференцій, встановлених державою для малого бізнесу; використання бартерних угод для наживи, неофіційні розрахунки з найманими працівниками, аби "нагріти" державу (так звані конверти). Таку економіку ще називають "сірою" економікою, оскільки у ній витрати ще легальні, а доходи нелегальні.

3) кримінальна економіка — протиправна (злочинна) діяльність у вигляді фінансових афер, крадіжок, контрабанди, хабарництва, наркобізнесу,

сутенерства, рекету, торгівлі людьми тощо. Таку економіку називають "чорною" економікою, позаяк у ній нелегальні як доходи, так і витрати. [1]

Тіньова економіка — це складне соціально-економічне явище, представлене сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних, але переважно аморальних видів економічної діяльності, суб'єкти яких отримують надприбуток шляхом приховування доходів та ухилення від сплати податків. [2]

Головні причини переходу економіки у "тінь":

- недосконалість законодавства, передовсім податкового. Ідеться, зокрема, про надмірний податковий тиск (завищені податкові ставки та/або зовелику кількість податків), заплутані (непрозорі) механізми адміністрування (нарахування) податків, несправедливе надання податкових пільг наближеним до влади бізнесменам тощо;

- корупція у системі державного управління. Корупція — це асоціальне явище, суть якого полягає в комерціалізації державними посадовими особами їхніх функціональних обов'язків;

- суто людські вади (жадібність, правове невігластво тощо)

Негативні наслідки поширення тіньової економіки:

- несплата податків спричиняє фінансові труднощі для держави, змушує її або скорочувати фінансування важливих соціальних, інвестиційних та інших програм, або через запозичення нарощувати борг, який фактично стає додатковим тягарем для платників податків;

- зумовлює макроекономічні диспропорції та структурні перекоси;

- спотворення конкурентного середовища, створення штучних переваг для окремих суб'єктів господарювання підриває основи ринкової економіки;

- збагачення за рахунок несплати податків і зборів призводить до спотворення трудової та дійсно підприємницької мотивації;

- акумульовані тіньовим бізнесом кошти стають джерелом злочинної діяльності, корупції, фальсифікації політичної демократії, тероризму тощо. [1]

Серйозні наслідки тіньової економіки зумовлюють необхідність відповідного реагування, передусім, з боку держави, вжиття нею заходів виведення економіки з "тіні" (детінізації економіки). Як показує практика, цю проблему не можна розв'язати одноразовими актами або кампаніями репресивного характеру. Безумовно, проти зловмисників, тобто тих, хто свідомо порушує чинні закони, зокрема в економічній сфері, мають вживатися каральні заходи. Проте пріоритетним напрямом діяльності держави у процесі детінізації економіки має бути легалізація фінансових, людських та організаційних ресурсів тіньової економіки з метою їх використання у реальному секторі економіки. [2]

Таким чином, економічна теорія і практика вкотре переконують у тому, що для детінізації економічної сфери життєдіяльності суспільства принципово важливим є створення такого інституційного середовища, суть якого зводиться до чіткої і повної визначеності та гарантованості прав власності. Адже це та вісь, навколо якої обертається уся економіка та суспільство в цілому. Ось чому задля забезпечення стабільного економічного порядку та прогресивного розвитку суспільства держава повинна не стільки боротися з тінню, що рівнозначно боротьбі лише з наслідками своєї неефективної політики, скільки "увімкнути світло", аби тіньова господарська діяльність стала не вигідною, або занадто ризикованою. Цей висновок особливо актуальний для України. [1]

Список використаних джерел:

1. Сірко А.В., Економічна теорія. Політекономія Навч. посіб./ за ред. Ю. Є. Петруні. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової використаних джерел, 2011. – 216 с.
2. Теорія економічного аналізу: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / Купалова Г.І. – К., 2008